

كەي ھەناردە كىردنى نەوت بۇ بەندەرى جەيھان دەستپىدە كاتەوہ؟

02-10-2023

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : ئىستا رۇژانە و بەتېكرا لە 13 كىلگەي نەوت و كىلگەي گازى كۆرمۇر كە نەوتى كۆندىنسەيت لەگەل گاز بەرھەمدە ھېنرېت، ئاستى بەرھەمھېنان گەيشتوووتە نىكەي 220 ھەزار بەرميل نەوتى رۇژانە، كە ھەناردەي پالاوگە نىوخۇبىيەكان دەكرېت و لەنىوخۇدا دەفروشرېت.

نيوئەپراستى مانگى رابردوو گىفتوگۇ و ھاتووچۇ زۇر لەنيوان لايەنە تەكنىيەكانى ھەولير - بەغدا - ئەنقەرە ھەبوو بۇ گەبىشتە نىكەوتن و ھەناردەكردنەوھى نەوتى ھەريىمى كوردستان لەرنگەى بەندەرى جەيھانەوھ. ھەر لەو رۇژانەدا، كۆبوونەوھى وەزارەتى سامانە سرووشتىيەكان و كۆمپانىيا نيودەولتەتيەكانى نەوت IOC بەرپۆھەچووھ و تىدا داواكراوھ لە كۆمپانىياكان نامادەكارى بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ بەن، ھەربۆيەش لەم رۇژانەدا كارمەندى تەكنىك كارى كۆمپانىياكان بانگھىشتىكراونەتەوھ. ھەرچەندە كات و رۇژ ديارينەكراوھ، بەلام بەپى گىفتوگۇكان بووبىت، زۇرناخايەنيت كە نەوت ھەناردە دەكرىتەوھ.

ئەم گىفتوگۇيانەش لەدواى گوتەكانى محەممەد شىاع [سوودانى لەنيويۇرك](#) (2023-9-20) ھات كە ناماژەى بەوھەكرد " كە نامادەيە بۇ خىرا ھەناردەكردنەوھى نەوت و جياكردنەوھى كەيسە ياساييە بەردەوامەكانى نيوان عىراق و توركيا لە بابەتى ھەناردەكردنەوھى نەوت."

ئىستا رۇژانە و بەتئىكرا لە 13 كىلگەى نەوت و كىلگەى گازى كۆرمۇر كە نەوتى كۆندىنسەيت لەگەل گاز بەرھەمدەھيىزىت، ئاستى بەرھەمھيىنان گەبىشتووھتە نىكەى 220 ھەزار بەرميل نەوتى رۇژانە، كە ھەناردەى پالاوگە نيوخۆبىيەكان دەكرىت و لەنيوخۇدا دەفرۇشرىت.

بەپى زانىارىيەكان، لە كۆبوونەوھ تەكنىيەكان و كۆبوونەوھەكانى دىكەى نيوان لايەنە جياوازەكانى پىشەسازى نەوتى ھەريىمى كوردستاندا، ھەموو ئاراستەى گىفتوگۇكان بەرھەو كوردنەوھى قوفلى بۇرى ھەناردەكردنى نەوت بووھ لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ، بەلام دوو پرىسى سەرەكى لە پەيوەست بە ھەناردەكردنەوھى نەوت لەئارادايە، يەكەمىيان ئەوھە كە ئايا كۆمپانىيا نيودەولتەتيەكان بەو پرىسى عىراق ھەك خەرجى بەرھەمھيىنان بۇى ديارىكردوون رازى دەبن يان نا؟ دووھمىشيان لايەنە تەكنىيەكانە كە بەھۇى ئەوھى كىلگە نەوتىيەكانى ھەريىمى كوردستان بە سرووشتى نەوتەكە سەرنەكەوئىت و پىويستى بە ترۇمپايە (پەمپ) بۇ دەرھيىنان، ئەوا بەلايەنى كەمەوھ، دووبارە بەرھەمھيىنانى نەوت پىويستى بە يەك تاوھكو سى ھەفتە دەبىت.

لېزەدا ھەلۆھستەيەك لەسەر ئەگەرەكانى ھەناردەكردنەوھى نەوت و ئاستى بەرھەمھيىنانى نەوت لە كىلگە نەوتىيەكان بۇ نيوخۇ دەكەين و سەرنجى سەرەكى لەسەر ئەو پرىسارە دەبىت كە بۇچى پىويستە ھەناردەى نەوتى ھەريىمى كوردستان لەرنگەى بۇرى جەيھانەوھ دەستپىيكاتەوھ؟

كەى ھەناردەى نەوتى ھەريىمى كوردستان دەستپىدەكاتەوھ ؟

دواى زيادبوونى ناكۆكيەكان لەسەر پشكى ھەريىمى كوردستان لە ياساى بودجەى 2023ى عىراق و چارەسەركردنى بەشنيوھى قەرز لەلايەن محەممەد شىاع سوودانىيەوھ پىش سەفەرەكەى بۇ نيويۇرك و گەبىشتى 500 مليار لەو 700 مليارەى كە بۇ مانگانە دانراوھ، دانوستاندنى چرى سى لايەنى تەكنىيى كۆمپانىياى سۆمۇ، بۇتاشى توركى و سامانە سرووشتىيەكان لەنيوئەپراستەكانى ئەيلوولى 2023دا بەرپۆھەچوو.

بەپى زانىارىيەكان لە كۆبوونەوھ [تەكنىيەكەى نيوان ئەو سى لايەنە دا](#) بابەتى سەرەكى گىفتوگۇكان "كرى بۇرى گواستەوھ، بر و كواليتى نەوتى ھەناردەكراو، كەمترين برى ھەناردەكردن، ھەناردەكردنى نەوتى ئەمباركراو لەگەل پابەندىيەكانى ھەردوو لايەن بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت بووھ."

ھەرۆھە، [ئالپ ئارسلان بايراكتار](#)، وەزىرى وزە و سەرچاوھ سرووشتىيەكانى توركيا لەكاتى دانوستاندنەكانى ھەر سى لايەنەدا كوتى "كىشە تەكنىيەكانى بۇرى نەوتى كوردستان-جەيھان چارەسەر كراون و بەمنزىكانە، بۆرىيەكە بۇ ھەناردەكردنەوھى نەوت نامادە دەبىت."

زىاتر لە شەش مانگ و شەش رۇژە ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان و كەركوك لەرنگەى بەندەرى جەيھانەوھ راگىراوھ، كە رۇژ بە رۇژ زيانەكانى بۇ ھەموو لايەنەكانى نيو ئەم پروسەيە زيادى كرددوھ، بەشنيوھەك كە ئەو برەى رۇژانە لەو بۆرىيەوھ ھەناردەكراوھ، بەتئىكراى نىخى نەوتى عىراق دەگاتە سەروو 7 مليار دۇلار و بە نىخى نەوتى برىنت دەگاتە سەروو 7.3 مليار دۇلار و وەكو ئەو برەشى لە بودجەى 2023ى عىراقدا ھاتووھ، دەگاتە 6.3 مليار دۇلار، كە ئەم برەش بەھەرشنيوھەك بىت زيانە بۇ ھەر سى لايەنەكە پىكەوھ.

خشتەى 1: خەملىنراوى زيانەكانى راگرتنى ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان و كەركوك لە بەندەرى جەيھان لەماوھى 6 مانگ و 6

زىاتەكان	كىنگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان دۇلار	كىنگە نەوتىيەكانى كەركوك/ دۇلار	كىنگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان و كەركوك/ دۇلار
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى نەوتى ھەتار دەكر اوى عىراق	\$5,810,852,110.00	\$1,227,001,878.33	\$7,037,853,988.33
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى برىقت	\$6,088,099,450.00	\$1,285,544,584.37	\$7,373,644,034.37
كۆى زىاتەكان يەپنى ترخى بودجەى 2023 عىراق	\$5,225,850,000.00	\$1,103,474,610.00	\$6,329,324,610.00

تېبىنى 1: بۇ نەوتى ھەرىمى كوردستان، بەپىي راگە ياندرى كۆمپانىي دى ئىن ئۆ، رۇژىك پىش راکرتنى ھەناردە كىردى نەوتى ھەرىمى كوردستان لەرىگە بەندەرى جەبھانەو بەتېكرا 395 ھەزار بەرمىل ھەناردە كراوہ.

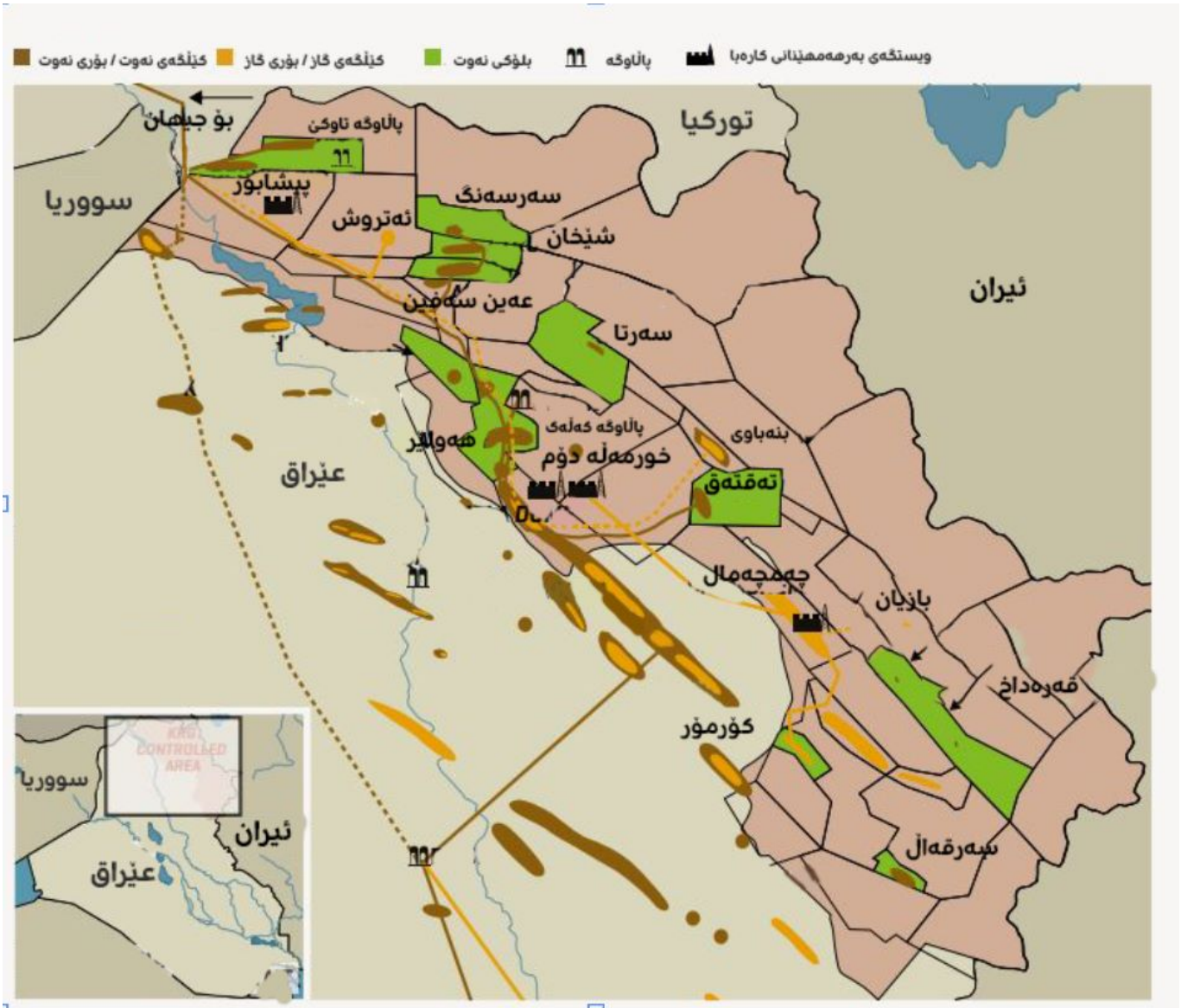
2: بۇ نەوتى كەركوك، لەسەر تېكراي مانگى بەك و دوو و 25 رۇژى مانگى ئادار 2023 ئامادە كراوہ، كە تېكراي ھەناردە كىردى لەمانگى بەك 79 ھەزار و 895، لەمانگى دوو 101 ھەزار و 228 بەرمىل و لە مانگى ئادار 69 ھەزار و 99 بەرمىل نەوت بووہ، كە لە رىگە بەندەرى جەبھانەو ھەناردە بازارەكانى جېهان كراوہ.

ئاستى بەرھەمھېنان لە كىلگە نەوتىيەكانى ھەرىمى كوردستان چەندە ؟

لە ھەرىمى كوردستان لەكۆي 57 كىلگە و بلۆكى نەوتى، تەنيا لە 13 كىلگە نەوت و بەك كىلگە گازىدا بەرھەمھېنانى نەوتى كراوہ، ياخود پىش بەستەنەوہى قوفلى بۆرى ھەناردە كىردى نەوت لەرىگە جېهانەوہ تېياندا نەوت بەرھەمدەھات. بەپىي بەدواداچوونەوہكان وەكو لە وىنە 1 دا ھاتووہ، لەناوچەكانى ژىر دەسەلتانى ھەرىمى كوردستان، 13 كىلگە نەوتى و 1 كىلگە گازى، كە ئىستا تەنيا لە 9 كىلگە بەرھەمھېنانى نەوت بە كەمترىن ستاف و بەرھەمھېنانى نەوت بۇ نىوخۆ كار دەكەن.

خالىكى سەرنجراكىش نىرخى ئەو نەوتەيە كە بە بازارەكانى نىوخۆ و پاللوگەكان دەفرۆشرىت كە بەپىي بلاوكراوہى كۆمپانىياكان لەنژوان 30-45 دۆلار، بۇ نموونە بەپىي بلاوكراوہى ئىچ كەي ئىن، لە چارەكى دووہمى 2023 ياخود سى مانگى 4.5 و 6 دا تىكراي نىرخى فرۆشتنى بەرمىلىك بە 41.47 دۆلار بووہ، لەكاتىكدا لەو ماوہيەدا تىكراي نىرخى نەوتى ھەناردە كراوى عىراق 73.76 دۆلار بووہ بۇ ھەر بەرمىلىك و تىكراي نىرخى برىنت 78.31 دۆلار بووہ بۇ ھەر بەرمىلىك.

وینە 1 : بلۆكى نەوتى، بۆرى نەوتى و كىلگە نەوتىيەكان، كىلگە گازى و بۆرى گاز، پاللوگە و وىستگە بەرھەمھېنانى كارەبا لە ھەرىمى كوردستان.

سەرچاوه: ميسس، 25 تەمموز 2023، وەرگيرانى بۇ كوردى ناوەندى لىكۆئىنەوهى رووداو

بەپى داتا كۆكراوهكان كىلگەى خورمەلە بەمدوايە زۆرتىن ئاستى بەرھەمھىنانى دەستپىكردوووتەو 85 ھەزار بەرميل نەوتە لە رۆژىكدا، بەدوايدا كۆمپانىيەى دى ئىن ئۆ دىت كە 40 ھەزار بەرميل نەوتى رۆژانەيە وەكو لە خىشتەى 2 دا ھاتووہ. ھەرەھا، كەمترىن ئاستى بەرھەمھىنان لە كىلگەى نەوتى ھەوليرە كە رۆژانە 607 بەرميل نەوتە.

بەپى لىدوانى بەرپىسانى ھەرىمى كوردستان بىت، ئىستا رۆژانە ھەرىمى كوردستان 85 ھەزار بەرميل نەوت رادەستى بەغداد دەكات، واتە لەكۆى نەو 220 ھەزارەى ئىستا بەرھەمدىت، 134 ھەزار بەرميل نەوت دەمىننەتەو، كە بەپى راگەياندراوى ئىچ كەى ئىن، گەلف كىستۆن و دى ئىن ئۆ لەنۆ بازارى نيوخۇدا دەفرۆشرىنەوہ.

لەراستىدا، ديويكى دىكەى ئەم زىادبوونەى بەرھەمھىنانى نيوخۆي پەيوەستە بە بەرھەمھىنان بۆ پالوگە نيوخۆيەكان كە تواناى پالوتنى رۆژانەيان دەگاتە نىكەى 335 ھەزار بەرميل نەوت لە رۆژىكدا، بەمدوايەش پالوگەى دوكان بۆماوہى نىكەى دوو سال لە ھەستاوو، لە سەرھەتاي مانگى جوزەيرانەوہ كارمەندەكانى بانگ كەردەوہ بۆ كاركردن، كە تواناى پالوتنى رۆژانەى 20 ھەزار بەرميل نەوتى ھەيە و ئىستا رۆژانە بەتېكرا نىكەى 12 ھەزار بەرميل نەوت دەپالوتىت.

خىشتەى 2: تىكراى رۆژانەى ئاستى بەرھەمھىنانى نەوت لە كىلگە نەوتىيەكان ھەرىمى كوردستان

كۆلگە و يۇقى نىسبىتى	كۆمپانىيىلەر	بىشىكى كۆمپانىيىلەر	تېكىرەي بىر ھەمىھىيەت / بىر مېل - رۇژانە	تېبىنى
1	دى ئىن ئۇ DNO	75%	*000:40	كۆلگە نىسبىتى تاكى و يېشىقاپور دى كۆلگە نىسبىتى جىيە، كە دى ئىن ئۇ بىر يۈرۈ دەيات، تەنبا لە كۆلگە نىسبىتى تاكى بىر ھەمىھىيەت نىسبىتى دەستىلەن دى دى،
	گەنەل نىرچى GEI	25%		
2	دى ئىن ئۇ DNO	64%	-	يەتتىقە
	كۆمپانىيە و زەدى تورى TEC	16%		
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	ئىچ كەى ئىن HKN	62%		
3	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%	000:30	**كۆمپانىيە ئىچ كەى ئىن لە يۇقى سەسەنگە لە ھەردى كۆلگە نىسبىتى سوارە توكە و رۇژانە سوارە توكە لە تىزىك كۆلگە نىسبىتى ئىتروش بىر ھەمىھىيەت نىسبىتى بۇ ئىتروش بىر ھەمىھىيەت نىسبىتى
	شاماران پىترۇلوم SPC	18%		
	شاماران پىترۇلوم SPC	27.60%		
4	تاقە TAQA	47%	-	ئىتروش
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	25%		
	گەنەل كىستون GKP	80%		
5	مۆل MOL	20%	28,800	بىلى راقەندىرەي كۆمپانىيە تا دى 25 ئىتروش 2023 نەم بىرە رۇژانە لە ئىتروش خۇشراۋە
	گەنەل نىرچى GEI	30%		
6	شىفرۇن Chevron	50%	-	سەرتا
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	گەنەل نىرچى GEI	55%		
7	ئەدەس پىترۇلوم Addax petroleum	45%	000:3	تەتقىقە
	گازپروم Gazprom	40%		
8	ۋىسترن زاقۇس	40%	000:14	گەمىن (سەرتا و ھەسەرە)
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	كار گروپ KAR GROUP	100%		
9	گەنەل نىرچى GEI	40%	85,000	ئاستى بىر ھەمىھىيەت رۇژانە بى يۇقۇمە ئىتروش ھەتارە دەكات
	شىفرۇن Chevron	40%		
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
10	رۇژانە Rosneft	80%	500:3	لەلەن كۆمپانىيە رۇژانە بىر ھەمىھىيەت و ھىچ يۇقىرە بىلى لىسە راقىتى كارەكتىن تەبىرە لەلە 25 ئىتروش 2023، بىش لە رۇژانە نەم بىرە بىر ھەمىھىيەت.
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	فۇرزا پىترۇلوم forza	65%		
11	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	35%	605	**بىلى دىلەن راقەندىرەي راقىتى دارا بىر كۆمپانىيە خۇشراۋە لە 25 تەمبۇر 2023 رۇژانە بىلى 605 بىر مېل نىسبىتى بىر ھەمىھىيەت بىر بازار دىكى ئىتروش.
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	35%		
12	ھەنت ئۇل Hunt Oil	80%	-	ئەمىن سەقىنى
	ھۆكۈمەت ھەرىقى كوردستان KRG	20%		
	دانا گاز Dana Gas	35%		
	كرىسنت پىترۇلوم Crescent Petroleum	35%		
13	ئۇ ئىم ئۇ OMV	10%	500:14	ئەمىن سەقىنى
	ئىم ئۇ ئىم MOL	10%		
	ئىر دەبىلى RWE	10%		
	ئىر دەبىلى RWE	10%		
قۇي كۆشۈ		218:605		ھەزار بىر مېل نىسبىتى لە رۇژانە

سەراۋە: بۇلۇكراۋە كۆمپانىيە نەوتىيەكان لە چارەكى سىيەمى 2023دا.

تېبىنى، لەوانە يە تېكىرەي رۇژانە بۇ ھەندىك لە كۆلگە نەوتىيەكان گۇرۇپپا بىر ھەمىھىيەت نەوت بۇ ئىتروش و پالۇكە ئىتروش بىر ھەمىھىيەت، كە ئىتروش زىتار ياخۇد كەمتر بىت لەو ژامارە يە لىرەدا ھاتوۋە.

*بەپنى زانىر بىرە كۆكراۋەكان ئىستا ئاستى بىر ھەمىھىيەت لەلەبەن كۆمپانىيە دى ئىن ئۇ بەر زىۋوۋە تەۋە بۇ 60 ھەزار لە رۇژانە، لەو كۆلگە نىسبىتى بەر زىۋوۋە دەيات، بەلەم بەپنى دىۋىن بۇلۇكراۋە كۆمپانىيەكە لە 17 ئىتروش 2023دا ئامازە بە بىر ھەمىھىيەت 40 ھەزار رۇژانە دەكات.

**بەپنى زانىر بىرە كۆكراۋەكان لە بۇكى نەوتى ھەلەن 9 ھەزار و 500 بەر مېل رۇژانە بەر ھەمىھىيەت لەم رۇژانەدا.

كۆتايى

لەوانە يە لە نىۋەپاستى ئەم مانگە ياخۇد كۆتايەكاندا، ئەو كۆمپانىيەكە بەر ھەمىھىيەت پەيۋەستە بە ھەناردە كوردنەۋە نەوت لەرنگە بۇرى جەھانەۋە دەستىكەنەۋە بە كار كوردن، ئەۋىش دىۋى دەركەۋىنى ئامازەكان بۇ ھەناردە كوردنەۋە نەوتى ھەرىمى كوردستان و كەركوك بۇ بەندەرى جەھان، ئەگەر پىشھاتى ئىتروش لە دانۇستاندەكان نەيەتە ئاراۋە، چۈنكە ئىستا عىراق و تۇركىيە سەنگەرى داداگان لە بەك گرتوۋە بۇ قەرەبۇۋە كوردنەۋە، ئەۋىش لە پىرەكە دىۋى پارىسەۋە دىت كە قەرەبۇۋە مادى بۇ ھەردىۋە لىۋەن دانەۋە و ئامازە يەۋە كوردوۋە كە سوۋ دەچىتە سەر قەرەبۇۋەكە، ئىستا تۇركىيە بەشۋاۋىك و عىراقىش بەشۋاۋىك لىكدا نەۋە بۇ دەكات.

له‌استیدا هه‌ناردەکردنەوهی نەوتی هەریمی کوردستان و ئاگادار کردنەوهی کۆمپانیا نیۆدەولەتییه‌کان له هەریمی کوردستان بۆ به‌رهمه‌مه‌ینان و هه‌ناردەکردنەوهی له‌پێگه‌ی بۆریه‌وه په‌یوه‌سته به دوو خالی سه‌ره‌کیه‌وه، په‌که‌میان ئەوه‌یه که به‌غدا ناتوانی‌ت مانگانه‌ ئه‌ و 1.3 تریلۆن دیناره‌ی له بودجه‌دا دانراوه بنی‌ریت بۆ هەریمی کوردستان، به‌بن به‌شداریی هەریمی کوردستان له دابینکردنی ئەو پره‌ی وه‌ک به‌شداریی له کۆی داها‌تی عێراق هاتوو‌ه. دووه‌میان په‌یوه‌سته به‌شێوازی کارکردنی کۆمپانیا نه‌وتیه‌کانه‌وه، چونکه ئیستا خه‌ریکن رازی ده‌بن به‌وشیوازه‌ی ئیستا بۆ نیۆخۆ به‌رهمه‌مه‌ینان بکه‌ن نه‌ک بۆ هه‌ناردەکردنەوهی بۆ بازاره‌کانی جیهان، چونکه عێراق شه‌ش دۆلاری داناوه وه‌ک حه‌قه‌ده‌ستی به‌رهمه‌مه‌ینانی هه‌ر به‌رمیلێک نەوت، له‌کاتی‌کدا ئیستا هه‌ر چۆنێک بێت دوو هینده و زیاتری ئەو بره‌یان بۆ ده‌مینێته‌وه له به‌رهمه‌مه‌ینانی هه‌ر به‌رمیلێک نەوت دا.

له‌کۆتاییدا، هه‌ناردەکردنەوهی نەوت له به‌رژه‌وه‌ندی عێراق و تورکیا په‌پێش به‌رژه‌وه‌ندی هەریمی کوردستان، چونکه تورکیا رۆژ به‌ رۆژ زیانه‌کانی زیاتر ده‌کات و به‌پێی رێکه‌وته‌نه‌که‌ش ناتوانی‌ت چیدیکه به‌هۆی هۆکاری ته‌کنیکیه‌وه دوا‌ی بخات، هه‌روه‌ها پابه‌ندی و گوشاره‌کانیش له‌سه‌ر عێراق به‌رامبه‌ر به هەریمی کوردستان زیاتر ده‌کات.